

ŘEČ NA RŮŽOVÉM PALOUČKU
DNE 19. ČERVNA 1921

Kraj kolem nás ve svátečním tichu, požehnaný, utěšený. V klidu a míru byly vzdělány širé jeho lány, v klidu a míru sklizena jejich úroda. Radostní se rozhlížíme v blaživém vědomí, že ten náš kraj je volný, zbavený cizí nepřátelské správy a vlády. Tak dnes!

Ale 300 let ležel tu po všem jako po všech našich vlastech těžký, dusný stín smutku, starosti a strachu z kruté habsburské vlády, chystající našemu národu ránu smrtelnou.

Toho žalu a těžkých protivenství svědkem byl také tento idylický koutek, u něhož jsme se dnes sešli, svědkem jednoho z žalostných výjevů naší pobělohorské tragedie.

Čeští bratři na Litomyšlsku musili, tak jako všude jinde, pro víru opustiti svůj rodný, milovaný kraj. Tu v těchto místech se s ním rozloučili, tu vykonali svou poslední pobožnost. Místo samo, tenkrát odlehlý palouček mezi hustými lesy, teď náš Růžový palouček, stalo se té truchlivé události i pomníkem, nad nějž dojemnějšího sotva kde najdeme.

Ne trpkými slovy, ale něžnými květy, růžemi svými, jež vyrostly, jak pověst věří, ze slz loučících se, připomínal a připomíná přebolelý žal našich předků a křivdy na našem národě spáchané.

Rozpomeňme se: dnes 300 let dne 19. června 1621, který byl den sobotní, poručil kníže Lichtenštejn, krvavý komisař krvavého císaře, přivést do soudní síně nad kanceláří českou na pražském hradě pány a měšťany, členy direktoria, jakož i jiné účastníky odboje, kteří čtvrt léta po bělohorské bitvě v únoru 1621 byli v Praze i po venkově jednoho dne v čas večere zjímáni. Teď po dlouhém vyšetřování měly jim býti rozsudky vyhlášeny. Pány a rytíře přivedli do té soudní síně z jejich hradeckého vězení v domě purkrabském a na Bílé věži, třiadvacet vězňů občanských přivezli z jejich vězení v staroměstské a novoměstské radnici.

Vězňové postaveni před šraňk soudní světnice, za nímž

na křeslech usedl hrdelní soud, jehož předsedou byl kníže Lichtenstein a jeho členové Čechové a Němci, domácí i z Vídně. Z nich Dr. Melander učinil proslovy německé a to přeložil Dr. Kapr do českého. Císařův prokurátor přednesl žalobu na jednoho každého z obžalovaných a pak čten každému rozsudek nejprve německy a pak česky. A byly to rozsudky! Prstů neb pravé ruky utnutí, přibití na šibenice za jazyk, jazyka vyříznutí, oběšení, stínání, čtvrcení. —

Mučivá ta procedura soudní trvala od 6. hodiny ranní až do druhé po poledni. Když se kníže Lichtenstein po tom hrozném soudu vracel s Hradu, zastavily jej manželky, dívky a příbuzní odsouzených. Na kolena před ním padly, tak jako již ráno toho dne, když před soudem jel na mši, na kolena před ním padly, s pláčem pro Bůh prosily, aby jejich milí byli životem darováni. Než kníže jich odbyl, že již žádná milost nemůže býti dána leda ta, že by jim těla popravených bez hlav byla vydána k počestnému pohřbu.

To bylo dnes 300 let dne 19. června. A pozejtří dne 21. vykonána byla poprava odsouzených sedmadvaceti pánů a měšťanů na Staroměstském náměstí. Na to budou v Praze zítra a pozejtří vzpomínat o smuteční slavnosti právě na tom místě, kde se stala strašlivá exekuce, kde stálo smutné, černým sukнем obestřené teatro, obklopené vojáky, na němž statečně umírali ti, které — jak jeden z nich Jáchym Ondřej Šlik se vyslovil — přinutila láska k svobodě a náboženství, aby k meči sáhli.

A pak přival zkázy, pak ukrutné trestání všeho národa, konfiskace jmění, hrozná útisky měšťanstva i sedláků, obracení na římskou víru hrozbami, vězením, bitím a surovými vojáky, které dávali na byty, aby trápením přemohli věrné a statečné.

Také na tyto končiny, na Litomyšl a širé okolí, uhodila hrůza pronásledování, jmenovitě Českých bratří, krutější než bylo první za Ferdinanda I. Habsb., jenž v říjnu 1547 vydal mandát, vypovídající všechny České bratry ze země. Litomyšlští bratří, prodávše svůj majetek, odjeli v červnu příštího roku na 70 vozech do vyhnanství do Polska.

Prve než se na tu trudnou cestu vydali, sotva jim bylo potřebí tajných schůzek mezi lesy. Pověst o loučení se na Růžovém paloučku jistě nemyslí těchto, kteří se většinou zase do Čech vrátili, když po smrti Ferdinanda I. se uvolnilo, ale vzpomíná na ty Bratry, které 70 let později, hlavně po roce 1624, zachvátila divoká vichřice protireformace.

Tenkrát Adam Trubač, měšťan mladoboleslavský, pozbyl konfiskací všeho svého jmění, z vlasti ho vyhnali a do toho vyhnanství jemu teď žebrákovi dali hůl, na které jemu pro posměšek dali vyrýti to, co Adam Trubač řekl před soudem, když ho nutili, aby předstoupil: „Žádný není tak mocný, aby mému svědomí rozkazovati mohl.“ Jaká chvála, jaká oslava v tom jejich posměšku!

Adam Trubač nebyl sám. Tisíce jich rovněž tak vytrvalo. Zde v tomto kraji. Později se vystěhovali do nehostinné ciziny, než aby jednali proti svému přesvědčení. Mnozí ještě zůstali, ač také věrní. Ti v tajnosti zůstali, po lesích, v samotách se skrývali a konali skrytě pobožnosti s kněžími, kteří sice ze všech nejprvnější byli ze země vypuzeni, ale tajně se vraceli a tajně navštěvovali své věrné. Než to mohlo potrvati jenom na čas, konec všeho přece bylo exilium.

Tak se stalo i zde. Poslední tajná pobožnost na odlehlem místě tu mezi lesy a tu také bolestné rozloučení. Neznáme jmen těch věrných, neznáme jméno jejich kněze, jenž tu podle pověsti zakopal posvátný kalich, nevíme, kde překročili hranice své vlasti, kam se obrátili; snad na Slovensko nebo do Polska, snad do Saska nebo dál do Holandska. Ale je jisto, že velikou většinou strádali v cizině hmotnou tísní, ba nouzí a bídou, že se všichni soužili smutkem a horoucí touhou po vlasti, po návratu domů.

Jen naděje, že politické poměry evropské se obrátí, že v kolotání nekonečné války císař přece bude přemožen, je sílila. Co nadějí a co zklamání! Kolikrát zablesklo světélko a kolikrát zas zhaslo!

Od bělohorské bitvy docházel 30. rok hrozná války, dlouhé jednání o mír se končilo. Poslední naděje našich exulantů byla na Švédech, v jejichž vojsku věrně bojovaly houfy exulantů, důstojníci ze šlechty české i mužstvo, věrně bojovali proti habsburskému císaři, také před Prahou, když jí Švédové dobývali. Tenkrát Komenský, zpraven o jednání, že má býti zklamána poslední naděje exulantů, prosil všemocného švédského kancléře Oxenstjerna, zoufale jej prosil jménem svého národa v naději své opuštěného. — —

Ale Švédové nevyslyšeli té prosby, kteráž ještě dnes dojde čtoucího hlubokým pohnutím; vídeňské tolary měly mocnější hlas. „Sousedé strojíce sobě pokoj, zapomněli na vdovu opuštěnou, vypuzenou z národa a jazyka svého, zapomněli na ni a na její vlast.“

Tak přišly chvíle, kdy v cizině opuštění v zoufalém žalu již jen v zázrak doufali a přáli sluchu utěšujícím prorocstvím, i sám Komenský blouznivci bratrskému Mikuláši Drabíkovi, když u vytržení věští brzké osvobození a zkázu domu rakouského.

Všechny naděje uschly, žádná věštba se nesplnila, zázrak se nestal a věstec sám Mikuláš Drabík, kmet více než osmdesátiletý, byl na rozkaz habsburské vlády v Bratislavě popraven. Dům rakouský zůstal při své moci a utiskoval náš národ tím tvrději, státní jeho právo zkracoval, upíral, germanisoval, v rozvoji jej zdržoval, 300 let zdržoval.

Řím pomáhal vyhlazovat i pamět na Jednotu. — —

Jen tady ve východních Čechách a sousedním Hradecku nevyhladili památky na Jednotu ani její víry. Tady zůstalo „ukryté semeno“ — tajní Bratři, kteří při zavřených dveřích a okenicích konali své pobožnosti, kteří v skrýších nebo v staré duté lípě, jak ten stařec ve vsi Telecím u Poličky, zpívali z bratrských kancionálů.

Z těch tu vyšel Václav Kleych, sedlák z Lažan, který r. 1705 prchl s rodinou do Žitavy, tu si tiskárničku zařídil a přetiskoval bratrské knihy nebo tiskl nové, ty své „špalíčky“, jež tajně roznášel v různém přestrojení jiným Bratřím do českých zemí i na Slovensko, kdež roku 1737 skončil na své hrdinské pouti.

A z těch, kteří zůstali, mnozí pak tak jako souvěrci z Hradecka v polovici 18. stol. i později odešli z vlasti, nemohouce snést útisk svých vrchností, nebo aby právi byli svému svědomí. Vystěhovali se do Braniborska i do Prus, Slezska, usadili se v Berlíně, v Nové Vsi, v Rixdorfu u Berlína, založili osady Velký Tábor v Sycovském kraji, Husinec u Střelína, Hradec, Lubín u Opolí a Zelov v bývalém ruském Polsku.

Ti národně nezahynuli jako exulanti po 30leté válce. Ještě dnes se tam ozývá řeč jejich předků! A nezapomněli na Růžový palouček. — Minulé století přišel jej shlédnouti věrný jejich pastýř, farář Josef Kačer z Velkého Tábora, jenž mužně se zastával mateřského jazyka proti pruskému útisku, spisovatel a veršovec, jenž také Růžový palouček oslavil několika znělkami.

A dnes, 80 let po návštěvě tohoto věrného strážce českého jazyka v Prusku, skoro 200 let po poslední emigraci, stojí tu s námi potomci těchto posledních emigrantů z pruského Slezska i z polského Zelova. U Růžového paloučku se

s nimi shledáváme tu, kde se i jejich otcové smutně loučili s rodným krajem. Dojat, vítám Vás, že jste mezi nás přišli, děkuji za všecku věrnost a lásku k našemu jazyku, za úctu k naší i Vaší minulosti, kterou jste projevili také tím, že jste vážili dalekou cestu k nám. Stanuli jste, milí krajané, na osvobozené půdě mateřské země, v které Vaši předkové jako ze země egyptské, jak říkali, z jejího otroctví museli odejítí věrni svému přesvědčení. Řekněte doma, jak jsme Vás rádi uvítali, že jsme Vás nikdy nezapomněli a nezapomeneme a věříme, že i Vy drahé dědictví po předcích, mateřský svůj jazyk, zachováte.

A s radostí vítám také milé krajany, kteří z dalekých zámořských končin přijeli navštívit osvobozenou vlast a kteří přišli také sem na Růžový palouček uctít s námi památku našich předků. Díky Vám, bratři a sestry američtí, za Vaši věrnou lásku, za všecky velké oběti, za všecku velkolepou pomoc, které jste za minulé války o naši vlasti rozhodující radostně přinesli pro osvobození své mateřské země.

Místo rozloučení, náš Růžový palouček, zůstal vždy místem jakoby posvátným. Ziskuchtivost nesměla se ho dotknouti rádlem, a odvážila-li se přece, neušla pokutě a trestu. I nám zůstal místem posvátným, posvěceným žalem předků a jejich stálostí.

Ozývají se nám tu slova Adama Trubače: „Žádný není tak mocný, aby mému svědomí rozkazovati mohl“ a vzpomínám si, co 160 let před tím odpověděl Jiří Poděbradský papežskému legátu: „Nikoho na zemi neuznávám za soudce nad svým svědomím.“ Slavný náš král i prostý měšťan mužně vyslovili a podle toho jednali, co první zastával M. Jan Hus, čeho hájil proti celému koncilu, proč trpěl a zemřel. Svoboda svědomí, svoboda přesvědčení, drahý statek lidský. Náš národ se první o něj hlásil, naši husitští předkové bojovali pro něj slavný boj a potomci jejich snášeli pro něj těžká protivenství a pronásledování.

A vzpomínám, co pověst o tomto místě ještě vypravuje: Po hrozné vojně, za které krev kolébkami příčnými, příkopy cest, poteče, sejde se zde na Růžovém paloučku sedm potentátů a smluví věčný mír. Neslyšíte-li v tom temný ohlas zásad Českých bratří, zavrhuje válku a všeliké krveprolívání, toužících, aby se splnilo prorokovo: „Skují meče v radlice a kopí svá v srpy a nezdvihne lid proti lidu meče, aniž se budou strojiti více k boji“. Neozývají-li se v té po-

věsti ohlas snů Komenského a tužeb a snah velkých duchů minulých dvou století, i ohlas toho, oč se snaží dnes nejenom jednotlivci, ale i národové?

Na jedno však pamatujme! Komenský snil o bratrství národů, o ideálním světoobčanství. Jak horoucně nade vše miloval svůj nešťastný, pronásledovaný národ, co pro něj, pro jeho povznesení a zušlechtění vykonal, co podnikal pro jeho osvobození, i válečné pomocníky a spojence mu hledal a sháněl! Zkázky domu habsburského se nedočkal.

Toho štěstí popřál osud nám. Dožili jsme se splnění toho, co Komenský věstil v svém Kšaftu umírající matky Jednoty bratrské. „Věřím i já v Bohu, že po přejití vichřic hněvu hříchy našimi na hlavy naše uvedeného vlada věcí tvých k Tobě se navrátí, ó lide český!“

Navrátila se, obnoven náš stát starodávný. Dnes u místa nešťastných exulantů, kdy živěji se rozpomínáme, jak bylo před 300 lety, kdy palčivěji cítíme hrůzy těch dob i po nich, oceníme uznaleji, vroucněji své štěstí, svou samostatnost. Ale jasněji také si uvědomíme, co teď na nás jest, že je naší svatou povinností ji utvrditi a zabezpečiti.

Jsme ideálu Českých bratří blíž, ale ani dnes není ještě čas kouti z mečů radlice a z kopí srpy. Silni musíme býti a silni zůstat i býti připraveni, ne odevzdanou trpělivostí, ale odhodlaností, jen na sebe spoléhající, silni mravní silou, v které je sociální spravedlnost, snášlivost a šetrnost náboženská i politická.

Růžový paloučku, květový pomníku, dnes u tebe postaven pomník kovový. Ty svými květy připomínáš křivdy minulosti, kovová deska tohoto hlásá lepší budoucnost.

Již se splnila slova velkého syna našeho národa. Jsi osvobozen, lide český, od cizí vlády, máš samostatnost. Miluj ji, zachovej ji budoucím, pamatuj na těžkou minulost, věř v lepší budoucnost a pracuj pro ni!

Buď zdravý a silný, ó lide český!